

• Գ Ր Ա Ւ Օ Ս Ա Կ Ա Ն •

ՀԱՅ ԼԵՋՈՒԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
(Սկիզբից մինչև մեր օրերը): Ուսում-
նասիրութիւն Բ. Աղայեանի: Լաքա-
կազմ, ութածալ, 408 էջ, Երեւան,
1958: Գին 15 ռուբլի, 25 կոպէկ:

Շահեկան եւ արժէքաւոր գործի մը ա-
ռաջին հատորն է, զոր մեղի կը տրամա-
դրէ Աղայեան. գործը աշակերտական ե-
րախտագիտութեամբ եւ խոնարհութեամբ
կը նուիրէ իր մեծանուն ուսուցիչին՝ Հրա-
չեայ Աճառեանին: Իր յառաջաբանին մէջ
կը վկայէ որ տարիներ առաջ յանձն ա-
ռած էր գործը: Աղայեան հետզհետէ կը
գտնէ որ գործը շատ ալ հեշտ բան մը
չէ, երբ մանաւանդ մեր հին լեզուաբա-
նութեան մասին հում նիւթ կը սկսի հա-
ւաքել: Աղայեան սոյն աշխատութիւնը
պատրաստել է 1944ին, սակայն հրատա-
րակութենէ առաջ ամբողջ գործը վերըս-
տին խմբագրեր է յաւելումներով:

Էջ 13 կը սկսի Մատենագիտութիւնը,
ուր կը յիշէ հայ լեզուաբանութեամբ քիչ
կամ շատ զբաղող հայ եւ օտար հեղինակ-
ներ ու իրենց հեղինակութիւնները:

Էջ 63-ով կը բացուի զանազան գլուխներով
Հայ լեզուաբանութեան առաջին շրջանը:
Հեղինակը իրաւամբ կը վկայէ որ Քերա-
կանի Մեկնութեանց «ամենից կատարեա-
լը» ըլլալու պատիւը կ'իյնայ Յովհաննէս
Երզնկացիի (անշուշտ Պլուզի):

Խիստ կերպով չ'ընդունիր ստուգաբա-
նական լեզուագիտութեան գոյութիւնը
մեր մօտ այդ նախնական շրջանին: Յա-
ռաջ կը բերէ օրինակներ մեր հին մատե-
նագրութենէն, որոնք կարծես կը հաս-
տատեն իր տեսութիւնը, որ «բոլոր այդ
ստուգաբանութիւններէ մեծագոյն մասը
մտադրածին, սխալ եւ անսկզբունք է» (էջ
91): Ասոր դժուար է հաւատալ: Անտարա-
կոյս մեր Լուծմունի կոչուած ստուգա-
բանական բաղմամբ մատենագրական
մնացորդներուն մէջ ըլլալու են «կատու

(կայ տուն)» «Մեղը (մեղի)» տղայական
ձեւով ստուգաբանութիւններէ աւելի
լուրջ եւ արժէքաւորներ: Աղայեան կ'ըն-
դունի արդարեւ անոնց գոյութիւնը. սա-
կայն զանոնք «հմուտ կուսումներով ըս-
տուգօրէն մեկնաբանուել են» (էջ 92) կը
յայտարարէ: Դժբախտաբար ինչ կը նշա-
նակէ հմուտ կուսումնաբան չէ բացատրուած,
եւ ինծի անըմբռնելի կը մնայ: Աղայեան
կը հաստատէ թէ հայ «լեզուաբանութեան
այս նախնական վիճակում մենք իրակա-
նում չունենք ոչ մի լեզուաբանական աշ-
խատութիւն, հայերէն լեզուի ոչ մի, թե-
կուզ եւ քիչ թէ շատ ինքնուրոյն ուսում-
նասիրութիւն» (93): Իրապէս դժուար
պիտի ըլլար ասոր հաւատալ: Վերջապէս
մեր նախահայրերը գտնէ հետեւելով հին
յոյներուն, պէտք է ճաշակ մը ունեցած
ըլլային հին լեզուաբանական ստուգաբա-
նութեան կարեւորութեան: Պէտք է որ ըզ-
գացած ըլլային պոկասը, երբ մանաւանդ
հայերէնի պէս դարպացած ընտիր լեզու
մը ունէին: Քերականական ինքնագիր եւ
թարգմանածոյ գործերու հետ ունէինք
նաեւ բաղմամբ լուծմունքներ, բառա-
րաններ, որով անմեկնելի է թէ ինչո՞ւ
մեր նախնիք լուրջ լեզուաբանական հա-
յագիտական գործեր չեն թողուցած: Ար-
դեօք թողուցած են եւ մեղի չէ՞ հասած:

Աղայեան հետզհետէ կը ներկայացնէ
(էջ 94-էն սկսեալ) հայերէնը նախամայր
լեզու նկատող դպրոցը: Կը յիշէ Հանս
Շիլլերդերը՝ իր ճամբորդութեանց նը-
կարագրութեան ընթացքին (1396-1427)
հայերէնի տուած նմոյշներով. սակայն
իրեն անձանօթ մնացեր է Առնոլտ Ֆոն
Հարֆֆի ճանապարհորդութեանց ընթաց-
քին հայերէն այբուբենի եւ անոնց հըն-
չումներուն մասին գրածը: Հարֆֆի ճամ-
բորդութիւնը տեւեց Նոյեմբեր 1496-էն
մինչեւ Նոյեմբեր 1499: Հարֆֆի ուղե-
գրութիւնը որ տասնի չափ ձեռագիրներով
մեղի հասած է, առաջին անգամ հրատա-
րակուեցաւ 1883 թուին, ղերմաներէն
GROOTE-ի կողմէ: Ասկէ անդիւրերէնի
թարգմանուեցաւ MALCOLM LETTS-ի
կողմէ եւ հրատարակուեցաւ Լոնտոն,

1946ին THE HAKLUYT SOCIETY շար-
քին: Այս հրատարակութեան մէջ, էջ 236,
կը տրուի Հարֆֆի այբուբենը, ուրիշ ես
կը տրուի Հարֆֆի այբուբենը: Արտատպութեան
մէջ որոշ կը տեսնուի որ Ա-Ձ դրերուն
վրայ դառնուող լատինատառ հնչումները
կը պահուին: Որոշ է նաեւ որ թէ՛ դրածե-
ւերը, որոնք բոլորովին առնուած կ'երե-
ւին, եւ թէ՛ հնչումները ունին աղաւա-
ւին, եւ թէ՛ հնչումները ունին աղաւա-
ւին. օրինակ Գ, Դ դրերը. ու հըն-
չումներէն լիւն (JON), խէ (ACHE), ձա
չումներէն լիւն (KA), րէ (ALE):
Հարֆֆի կու տայ 37 հայերէն գիր, ֆէն
ալ մէջը հաշուելով:

Աղայեան կը խօսի Ստեփանոս Ռոչբա-
յի, Միխայիլ Սերաստացիի, Հ. Միքայէլ
Չամչեանի, Գէորգ զպիր Պալատեցու նը-
ման մեծավաստակ հայերէնագէտներու
մասին, սակայն ոչ մէկ յիշատակութիւն
կը գտնենք Պաղտատար դպրի մասին, որ
կը գտնենք Պաղտատար դպրի մասին, որ
նոյն իսկ քերականական դասագրքեր թո-
ղուցած է մեղի 18-րդ դարէն:

Հատորին երկրորդ մասը նուիրուած է
համեմատական լեզուաբանութեան եւ էջ
164-ով կը սկսի հայերէնը արեւական, իրա-
նական լեզու: Հոս խօսելով Արովեանի
մասին կը գրէ Աղայեան. «Նա էր առաջին
մարտիկը, որ գիտակցաբար ու ամենայն
վճռականութեամբ աշխարհաբարի, որ-
պէս գրական լեզուի, դրօշը պարզեց,
մարտահրաւէր նետելով դրաբարի քուր-
մերին, եւ հիմք դրեց դրապաշարի» (էջ
168-9): Ասիկա անշուշտ վիճելի է, եւ
168-9): Ասիկա անշուշտ վիճելի է, եւ
սակայն հոս տեղը չէ այդ մասին ծանրա-
նալու: Աղայեան հետզհետէ կը յիշէ համ-
բաւար եւ վաստակաւոր հայերէնագէտ-
ներ, օտար եւ հայ: Նալպանտեան, Պա-
լատեան, Նազարեանց կը յիշուին: Ա-
սոր կը յաջորդէ հայ լեզուաբանութեան
չորրորդ դպրոցը, այսինքն այն դպրոցը՝
որ կը ջատագովէ հայերէնին անկախ
հնչեւերովական լեզու ըլլալը: Վիեննա-
կան դպրոցը զատ գլուխով մը կը սկսի,
էջ 245: Խզճամիտ աշխատուած քննական
այս գործին մէջ Աղայեան ցոյց կու տայ
բաղմակրկիտ կարողութիւն, բան մը որ
իր այս գործը անհրաժեշտ կ'ընէ հայերէն

ա	բ	գ	դ	ե	զ
e	jeth	tho	yge	ynyn	jon
հ	ւ	ռ	չ	ֆ	լ
ache	zah	gyen	ho	cad	had
խ	հ	կ	ն	դ	շ
ge	men	ghy	nū		
ժ	ճ	յ	է		
scha	vwa	zah	be	ceh	ka
շ	ռ	չ	ւ	ա	բ
zse	vieff	dun	ale	zo	
փ	ք	ղ	թ	ց	
hyon	pyur	ke	ve		
ֆ	չ	դ	է		

Առնոլտ Ֆոն Հարֆֆի հայերէն այբուբենը,
գրի առնուած ժե դարու վերջերը, ըստ Լոն-
տոնի 1946ի հրատարակութեան:

լեզուաբանութեամբ որեւէ զբաղողի: Հա-
ւանաբար վերիպակով Աղայեան մոռցեր է
տեղ մը տալ վաստակաւոր հայագէտի
մը՝ Բժիշկ Յարութիւն Թիրեաքեանի, ո-
րուն Արիստակ Քառաբանը հրատարակ-
ուեցաւ Վիեննայի Միխայիլեան տպարա-
նէն 1914ին:

Աղայեանի գործը բացառապէս արժէ-
քաւոր է, անոր համար որ Երեւանեան
նման հրատարակութեանց աղճատեալ,
խժալուր, անտեղի օտար բառերէն ոչ մի
հիւրընկալած է: Ասիկա կազդուրիչ եւ
մեծապէս գնահատելի կը գտնեմ, մաղ-
թելով որ օրինակը վարակիչ ըլլայ հայա-
գիտութեան ուրիշ ճիւղերով զբաղող մեր
գրողներուն համար:

Յ. ԳԻՒՐՏԵԱՆ